

Päivi Kivelä

Ihmisarvot, osallisuus ja luottamus

Sininauhaliitto
Opastinsilta 7 A, 00520 Helsinki
Puh. 0400 620 149
www.sininauhaliitto.fi

Tämän teoksen osittainenkin
kopiointi on tekijänoikeuslain
(404/61, siihen myöhemmin
tehtyine muutoksineen)
mukaisesti kielletty ilman
nimenomaista lupaa. Myös
kuvien kopiointi ja jakelu on
kielletty ilman kustantajan lupaa.

Artikkeli on julkaistu ensimmäisen kerran
2016 Sininauhaliiton
kustantamassa 80-vuotisjuhla-
julkaisussa *Anna meidän nähdä*
ISBN 978-952-5096-98-9,
© Kirjoittajat ja Sininauhaliitto 2016

Graafinen suunnittelu ja taitto:
Vinjetti Ky/Antti Tapola
Kannen kuva:
Jani Laukkanen

©Päivi Kivelä ja Sininauhaliitto 2020
ISBN (printti) 978-952-7284-08-7
ISBN (PDF) 978-952-7284-09-4

Suomen Uusiokuori Oy, Somero 2020

Sisällys

Ihmisarvotteet edellyttävät ihmisen varauksettomasti ja ehdoitta hyväksyvää työtettä	4
Kuka näitä ihmisiä auttaa, jollen minä sitä tee?	6
Luottamusta rakennetaan sosiaalityön kohtaamisissa	8
Eryityistä tukea tarvitsevat henkilöt, ihmisarvotteet ja kokemustieto	10
Mistä rohkeus ihmisarvotekoihin rakentuu? Kokemustieto osana kristillisten auttamisjärjestöjen asiantuntemusta. <i>Kuvio 1</i>	13 14
Ihmisarvotteet sekä osallisuuden ja identiteettityön tukeminen ovat kristillisissä auttamisjärjestöissä tehtävän työn keskeisimmät ulottuvuudet. <i>Kuvio 2</i>	16
Kristillinen arvopohja, arvostavan kohtaamisen eetos ja ammatilliseen osaamiseen yhdistyvä kokemustieto ovat kristillisten auttamisjärjestöjen toiminnan vaikuttavuuden perusta. <i>Kuvio 3</i>	17
Identiteettityö, toimijana vahvistuminen ja osallisuus	18
Osallisuus omaa elämää koskevissa valinnoissa	19
Osallisuus yhteisössä	23
Osallisuus yhteiskunnassa	26
Osallisuuden hyvä kehä	31
Ihmisen elämänlaadun, osallisuuden ja toimijuuden vahvistamisen hyvä kehä. <i>Kuvio 4</i>	32
Osallisuuden hyvää kehää edistäviä käytäntöjä ja työmuotoja kristillisissä auttamisjärjestöissä. <i>Kuvio 5</i>	33
Kirjallisuus	35

Ihmisarvot edellyttävät ihmisen
varauksettomasti ja ehdoitta
hyväksyvää työtettä

Tässä julkaisussa tarkastelen Suomessa toimivien kristillisten auttamistyötä tekevien järjestöjen¹ työtä erityisen tuen tarpeessa olevien päihde- ja mielenterveysongelmaisten ihmisarvoisen elämän ja yhteiskunnallisen osallisuuden mahdollistamiseksi. Kuvaan kristillisten päihdejärjestöjen työn sisältöjä ja taustaa empiiristen aineistojen sekä sosiologisten käsitteiden avulla.

Kristillisten päihdejärjestöjen kokonaisvaltaisen työotteen avaamiseksi artikkelissa esitellään käsitteet ihmisarvoteko ja identiteettityö, jotka ammatillisina käytäntöinä perustuvat kristillisen arvopohjaan ja ihmiskäsitykseen. Ihmisarvotekot ovat välttämätöntä hoiva- ja huolenpitotyönä, jota vaaditaan kaikkein vaikeimmissa tilanteissa olevien ihmisten heitteille jäämisen ja hyväksikäytön estämiseksi. Niiden avulla auttajan ja autettavan välille voi muodostua luottamussuhde, joka on välttämätön ensiaskel kuntoutumisen, toimijuuden vahvistamisen ja osallisuuden edistämisen polulla. Ihmisarvotekot edellyttävät arvostavan kohtaamisen eetosta, eli ihmisen varauksettomasti ja ehdoitta hyväksyvää työtettä. Ihmisarvotekojen eettinen lähtökohta on, että jokainen ihminen ansaitsee tukea tai huolenpitoa käytöksestään huolimatta.²

1) Kristillisillä auttamisjärjestöillä viitataan tässä tekstissä ensisijaisesti Sininauhaliiton jäsenyhteisöihin, jotka auttavat ihmisiä monin tavoin. Järjestöt kohtaavat erityisesti sellaisia ihmisiä, joiden elämään liittyvät päihdeongelmat, asunnottomuus, köyhyys ja osattomuus.

2) Arvostavan kohtaamisen eetoksen käsitteestä ks. Lund 2015. Pekka Lund on tutkinut kristillisten päihdejärjestöjen eetosta ja kuntouttavaa otetta Sininauhaliiton jäsenjärjestöille suunnatun kyselytutkimuksen valossa. Tutkimuksen johtopäätöksenä Lund toteaa, että kristillisen päihdetyön yhteinen eetos ei löydy perinteisten hengellisten näkökulmien (Raamatun korostaminen, uskon tunnustaminen) tai työmuotojen (esim. raamattupiirit) korostamisesta, vaan välittämisestä ja hyväksymisestä. Jäsenjärjestöjen edustajien vastauksissa kristillisen päihdetyön toimintamuotoja yhdistävä eetos kiteytyy väitteeseen ”tavoittemme sitä, että asiakkaat tietävät olevansa hyväksytyjä”. Kaikki kyselyyn vastanneet korostivat myös itsensä hyväksymiseen ja arvostamiseen sekä varauksettoman hyväksymisen välittämistä kaikille asiakkailleen toimintansa tavoitteita kuvaavina tekijöinä. (Emt. 103–104.)

Identiteettityö kuvaa pitkäjänteistä kuntouttavaa työtettä, valmentamista ja tukemista kohti yhteiskunnallista osallisuutta ja täysivaltaista kansalaisuutta. Kun arvostavat kohtaamiset auttavat itsetuhoista tai muita vahingoittavaa ihmistä muuttamaan käyttäytymistään elämän ainutlaatuisuutta kunnioittavaksi, voidaan puhua myös ennalta ehkäisevästä ihmisarvotyöstä.

Kuka näitä ihmisiä auttaa, jollen minä sitä tee?³

Tulemme aluejärjestön toiminnanjohtajan kanssa vuokratilakompleksin pihaan. Näihin rivitaloihin, muutaman kymmenen asunnon yhtiöön, on keskitetty ne kuntalaiset, joita ei häiriötä aiheuttavan elämäntapansa vuoksi ole katsottu mahdolliseksi asuttaa muualla. Tällaisia ”märkäpäitä”, ”intiaanikyliä” tai ”loppusijoituspaikkoja” on lukuisissa kunnissa eri puolilla Suomea. Lukemattomia erityisen tuen tarpeessa olevia henkilöitä elää myös hajautetusti ja harvaan asutulla maaseudulla – poissa silmistä, poissa mielistä.⁴

Pihalla ohitamme roskakatoksen. Toiminnanjohtaja nyökkää merkitsevästi virtsan ja ulosteen tahraamiin patjoihin, jotka ovat menossa kaatopaikalle. Hän kertoo lakonisesti, samalla tutkijan reaktiota tarkkaillen:

Paikallinen huonekalufirma lahjoittaa meille huonekaluja, sänkyjä, patjoja ja sen sellaista, joita he saavat vaihdossa asiakkaiden ostaessa uusia. Ne ovat heille ongelmajätettä, mutta täällä niiden menekki on kova. Ja ihan yksityiset ihmiset lahjoittavat meille peittoja, tyynejä ja liinavaatteita. Joskus he valittelivat, että ”ei nämä nyt mitään marimekkoa ole”. No, nämä ihmiset täällä eivät ole erityisen merkkietoisia.

3) Tämä luku, kuten koko artikkeli, pohjautuu kokemuksiini Sininauhaliiton tutkijana vuoden 2012 lopusta alkaen sekä kenttähavaintoihini, muistiinpanoihini, työntekijöiden ja asiakkaiden haastatteluihin erityisesti vuosien 2014–2015 aikana. Kaikkien artikkelissa esiteltyjen aineistositaattien ja tarinoiden taustatietoja on häilytetty ja henkilöiden nimet muutettu tutkimukseen osallistuneiden tunnistettavuuden vähentämiseksi.

4) Erityisen tuen tarpeessa olevan henkilön määritelmä on vuonna 2015 voimaan tullessa sosiaalihuoltolaissa, ks. tarkemmin myöhemmin tässä artikkelissa.

Lounastamme yhteen rivitaloon perustetussa, järjestön ylläpitämässä päiväkeskuksessa. Viimeinen lounaalle pistäytynyt taloyhtiön asukas ottaa rollaattorinsa ja vetäytyy kotiinsa. Pari juopunutta asukasta soittaa vielä ovikelloa, pyytää päästä sisään. Ovi ei kaveruksille tällä erää aukene, sillä päiväkeskus on päihtetön: ”Maanantaina sitten uudestaan, Rami ja Upi, tulette selvin päin syömään.”

Päiväkeskuksen ohjaaja kertoo työstään ja alueen asukkaiden arjesta. Iso osa asukkaista on jo iäkkäitä ja huonokuntoisia. Dementiaa ja muita vakavia toimintakykyrajoitteita on, joten moni tarvitsisi kotihoitoa ja kotipalvelua. Kuulen taas tavallisen tarinan, joka on tuttu monelta tutkimuspaikkakunnalta: kunnallisen kotihoidon työntekijöitä pelottaa ja inhottaa mennä päihteitä käyttävien ihmisten likaisiin asuntoihin.

Nämä asukkaat ovat väliinputoajia, jotka eivät elämäntapansa vuoksi vakavista toimintakyvyn rajoitteistaan huolimatta sovellu kenenkään asiakkaiksi. Julkiseen palvelujärjestelmään vaikuttaa pesiytyneen kollektiivinen asenneongelma, jolle otollista maaperää lannoittavat kuntien tiukka talouskuri, jatkuva resurssipulapuhe ja muiden kuntalaisryhmien tarpeiden priorisointi. Käytännössä kunnissa karsitaan autettavien joukosta resurssipulaan vedoten ihmisiä, joilla on päihdeongelma. Yhtäältä tilannetta vaikeuttavat hoitajien arkiset kokemukset ja tunteet, joita herää, kun päihdeasiakkaiden käytös on arvaamatonta ja pelottavaa. Päihtyneenä ihminen ei useinkaan käyttydy rationaalisesti, vastuullisesti tai toimintansa seuraukset tiedostaen. Muutoinkin päihdeongelmaisen on vaikea luottaa ja päästää kotiinsa aina uusi, vieras ihminen.

Tässäkin päihdekuntoutuksen määrärahoista ja ennaltaehkäisevään työhön satsaamisesta jo vuosikymmenet tinkineessä kunnasta vedotaan päihdejärjestöön ja päiväkeskuksen työntekijöihin: ”Ettekö te vois huolehtia niistä, kun olette siinä lähellä?” Ohjaaja toteaa, että hän ja työllistettävät päiväkeskuksella tekevät sen, minkä ehtivät. Yritetään välttää tilanteita, joissa joku kuolee käsiin, soitetaan vuoroin poliisia, palokuntaa ja ambulanssia. Autetaan asukkaita sotkujen siivoamisessa, karrätään patjoja ja petivaatteita roskiin, viedään ihminen suihkuun. Tarjotaan lämmin ateria. Työstä ei makseta järjestölle likaisen työn lisää. Siitä ei ylipäätään makseta. Kohtaamiseen, todellisen kuulluksi ja nähdyksi tulemisen mahdollistamiseen ei yksinkertaisesti ole tarpeeksi aikaa. Turhan moni päätyy ”toivottomaksi tapaukseksi” vain, koska avun tarvitsijoita on paljon, mutta auttaja vähän.

Silti joskus joku asukkaista pystyy repäisemään itsensä irti päihteistä tai lähtemään pois tältä asuinalueelta muuten kuin ”jalat edellä”. Siihen ei pysty yksin, ilman mittavaa muiden ihmisten ja toimijoiden tukea.

Kun lähdemme toiminnanjohtajan kanssa päiväkeskukselta jatkamaan matkaa, näen rivitalon päädyssä tupakkatauolla päiväkeskuksessa työskentelevän Rikun. Moikataan ja toivotellaan hyvät jatkot. Olen jo aiemmin haastatellut Rikua hänen elämästään, tulevaisuuden näkymistään ja kokemuksistaan päihdejärjestön toiminnassa. Riku on sekä järjestön ylläpitämän päihteettömän tuetun asumisen asukas että palkkatukityöllistetty. Hän on myös tämän alueen entinen asukas.

Lyhyet kohtaamiset Rikun kanssa jäävät pitkäksi aikaa mieleen pyörimään. Se, miten hänen oma elämäkokemuksensa on kypsyttänyt päätöksen lähihoitajaopintojen aloittamisesta. Miehen epäroinnit siitä, valitseeko hän ammattinsa ja tulevaisuutensa, koska todella kokee ne omakseen. Vai kokeeko hän, että se on hänen velvollisuutensa ja että hän sillä tavoin voi lunastaa takaisin oman arvonsa muiden ihmisten silmissä? Voisiko hän vain yrittää karistaa tämän paikan mielestään? Ja tehdä jotain ihan muuta. Entä jos vain koittaisi pysytellä lapsenlapsen kintereillä, vaalisi hänen kasvuaan. Kun ei omalle tytölle tullut oltua mikään mallikelipoisin isä.

Rikulla on kokemustietoa siitä, että pohjalta on hyvin vaikeaa, muttei mahdotonta nousta. Kokemustietoa hänellä on myös siitä, että on liian vähän niitä, jotka tekevät sitä työtä, jonka avulla nouseminen on mahdollista. Jos Riku ei halua enää jatkaa työtä auttaakseen entisiä naapureitaan, kuka heitä auttaa?

Luottamusta rakennetaan sosiaalityön kohtaamisissa

Luottamuksen teoriassa on pohdittu instituutioihin (*trust*) ja ihmisiin luottamisen (*confidence*) välistä erottelua.⁵ Luottavaisuus voidaan puolestaan määrittää yksilölliseksi ominaisuudeksi. Jotkut ihmiset ovat myös luottavaisempia muita ihmisiä ja instituutioita kohtaan kuin toiset. Yksilön luottavaisuuden perustan voi olettaa liittyvän lapsuuteen, mutta empiiriset tutkimukset ankkuroivat sen myös aikuisiän kokemuksiin. Mitä vähemmän luottaa muihin ihmisiin, sitä todennäköisemmin sairastuu ja joutuu syrjään.⁶ Huono-osaisuuden, heikon sosiaaliseen asemaan ja kumuloituvien kovien elämäkokemusten ympärille voi kietoutua ymmärrys koko maailmasta kovana paikkana.

Tavallisimmin hyvinvointipalvelujen asiakassuhteen keskiössä on kahden ihmisen välinen kohtaaminen: avun tai tuen tarpeessa oleva ihminen kohtaa

5) Ilmonen 2000.

6) Esim. Kortteinen & Tuomikoski 1998.

ammattiauttajan. Tässä artikkelissa lähdän oletuksesta, että vaikuttavien sosiaalipalvelujen ja auttamistyön edellytyksenä on asiakkaalle kohtaamistilanteissa rakentuva luottamus.

Raija Julkusen ja Riikka Niemen (2002, 174–176) suomalaista hyvinvointivaltiota ja luottamusta koskevien pohdintojen virittämänä väitän, että ihmisten luottamuksessa hyvinvointipalveluihin on pitkälti kyse luottamuksesta hyvinvointityön ammattilaisiin sekä heidän ammattitaitoonsa ja työmoraaliinsa. Kyse on siitä, voivatko asiakkaat luottaa, että nämä ammattilaiset *välittävät* avun tarpeessa olevista ihmisistä, joita *kohtaavat* työssään. Näin ollen luottamus hyvinvointivaltioon on pikemminkin luottamusta niihin toimijoihin ja ihmisiin, jotka toteuttavat hyvinvointipalveluja paikallisesti. Luottamukseen vaikuttaa se, miten arvostavasti ja hyväksyvästi asiakas kohdataan.

Kristillisissä auttamisjärjestöissä työskentelevät usein rinta rinnan palkatut ammattilaiset, palkkatuetut työllistetyt, kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvat ja vapaaehtoiset. Tämä tekee niistä omaleimaisia toimijoita verrattuna julkiseen palvelujärjestelmään. Kristillisten auttamisjärjestöjen ammattilaiset ja vapaaehtoiset kohtaavat työssään ihmisiä, joiden edellytykset ihmisarvoiseen elämään ovat jatkuvasti uhattuna päihderiippuvuuksien ja mielenterveysongelmien vuoksi. Elämänhistoriansa ja aiempien vahingoittavien kokemustensa myötä nämä ihmiset *eivät luota* kehenkään tai mihinkään. Heidän on myös vaikea saada ja ottaa vastaan apua keneltäkään. Kenties vähiten he luottavat itseensä ja omiin edellytyksiinsä muuttaa elämäänsä paremmaksi.

Kaikkein vaikeimmassa tilanteessa olevat ihmiset *eivät kykene antamaan tietoa* siitä, miten heitä tulisi auttaa – he eivät nimittäin itsekään tiedä mikä heitä auttaisi. He ovat hukanneet toivon toisenlaisesta elämästä. Sen myötä he ovat kykenemättömiä havaitsemaan vaihtoehtoja, joita yhteiskunta tukiverkkoineen tarjoaa. Pitkälle erikoistunut julkinen palvelujärjestelmä ei pysty kohtaamaan heidän arkeaan ja elämäntapaansa.⁷ Tämän tiedon – tai ymmärryksen – esille kaivaminen vaatii aikaa, ihmisen kokonaisvaltaista, arvostavaa ja hyväksyvää kohtaamista, usein hyvinkin pitkäkestoista rinnalla elämistä. Koko tämän julkaisun lähtökohtana on ajatus, että kristilliset auttamisjärjestöt ovat tällaisen ”kohtaamisen taidon” erityisasiantuntijoita.

Yksilön oman paikan taju on suurelta osin tiedostamaton, sosiaalisen taustan ja elämäkokemusten myötä sisäistetty tulkintakehys, joka ohjaa hänen

7) Ks. esim. Kivelä 2015.

ajatteluaan ja toimintaansa eri elämänalueilla. Se suuntaa valintojen tekemistä ja erilaisten toimintavaihtoehtojen havaitsemista. Oman paikan tajunsa avulla ihminen arvioi esimerkiksi sitä, riittävätkö hänen valmiutensa jonkin vaihtoehdon edellyttämään toimintaan vai eivät.⁸

Elettyihin sosiaalisiin suhteisiin ja aiempiin elämäkokemuksiin perustuvan, syvälle kehon muistiin iskostuneen oman paikan tajun muuttaminen on hidasta, vaivalloista ja kivuliastakin, mutta kuten tässä julkaisussa esiteltävät esimerkit ilmentävät, se on mahdollista. Erityislaatuinen arvostavan kohtaamisen eetos, joka toteutuu asiakkaiden elämäntavan ja kulttuurin ymmärtämiseen ja rinnalla kulkemiseen perustuvissa arjen käytännöissä, tekevät kristillisten auttamisjärjestöjen harjoittamasta sosiaalityöstä vaikuttavaa.

Merkittävä osa niissä tehtävästä työstä on kokonaisvaltaista rinnalla elämistä sekä ruumiillista ja emotionaalista hoiva- ja huolenpitotyötä. Tullessaan nähdyksi ja kuulluksi kokonaisvaltaisesti ihminen alkaa ensin luottaa rinnallansa elävään toiseen ihmiseen, mutta vähitellen hänen on mahdollista nähdä laajempikin sosiaalinen todellisuus uusin silmin. Luottamuksen on edelleen mahdollista laajeta erilaisiin sosiaalisiin piireihin ja yhteisöihin kiinnittymisen myötä yleistyneeksi luottamukseksi yhteiskunnallisiin instituutioihin.

Yksilön edellytykset täysivaltaiseen kansalaisuuteen ja yhteiskunnalliseen osallisuuteen paranevat pienin askelin. Takapakit ja pettymykset kuuluvat identiteettityön ja kuntouttavan työtteen luonteeseen. Kun kuva itsestä ja ympäröivästä maailmasta muuttuu luottavaisemmaksi ja myönteisemmäksi, myös yksilön käsitys omista edellytyksistään vaikuttaa omaan elämäänsä voi vahvistua. Tällainen ”voimaantumisen” ja minäkuvan muutos on edellytys pysyvämmälle elämäntapamuutokselle.

Erityistä tukea tarvitsevat henkilöt, ihmisarvoteot ja kokemustieto

Aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että kunta- ja palvelurakennemuutokset, palveluiden keskittäminen ja digitalisointi merkitsevät erityisesti yksinasuville vanhuksille sekä päihde- ja mielenterveysongelmaisille suuria vaikeuksia suunnistaa uudessa järjestelmässä ja saavuttaa tarvitsemiaan julkisia palveluja.⁹ Miten turvataan, että tulevaisuuden palvelujärjestelmä kohtaa myös kaikkein vaikeimmin autettavat?

8) Bourdieu 2005; Kivelä 2012.

9) Ks. esim. Juntunen 2012; Kivelä 2014; Kivelä 2015.

Kristillisissä auttamisjärjestöissä työtä tehdään usein sellaisten ihmisten kanssa, joille ei tunnu löytyvän muuta paikkaa tai palvelua yhteiskunnassa. Monella ei ole mitään muuta elämänlaatua parantavaa – tai edes ihmisarvoa kannattelevaa – sosiaalista suhdetta tai lähiyhteisöä. Monet eivät myöskään tiedosta omaa avun tarvettaan. Jotkut puolestaan mieltävät, ettei heidän auttamisekseen ja hyvän elämän edistämisekseen ole enää tehtävissä mitään, tai he eivät pohjimmiltaan pidä itseään avun arvoisina.

Sosiaalipalveluilla halutaan edistää kansalaisten sosiaalista hyvinvointia, toimintakykyä, turvallisuutta ja osallisuutta. Asteittain vuosina 2015–2016 voimaan tullut uusi sosiaalihuoltolaki määrittelee niin sanotuksi *erityistä tukea tarvitseväksi henkilöksi* ihmisen, jolla on erityisiä vaikeuksia hakea tai saada tarvitsemiaan sosiaali- ja terveystalvija kognitiivisen tai psyykkisen vamman tai sairauden, päihteiden ongelmakäytön, usean yhtäaikaisen tuen tarpeen tai muun syyn vuoksi (sosiaalihuoltolaki 3 §). Määritelmän ulkopuolelle on rajattu henkilöt, joiden tuen tarve liittyy korkeaan ikään (vanhuspalvelulaki 3 §).

Säännöksillä, jotka koskevat erityistä tukea tarvitseviä henkilöitä on tarkoitus turvata se, että kaikkein vaikeimmassa asemassa olevat henkilöt saavat tarvitsemansa avun ja tuen. Säännökset on tarkoitettu sovellettaviksi tilanteissa, joissa henkilö ei itse kykene hakemaan tarvitsemaansa apua tai henkilön avun saaminen on vaarassa estyä sen vuoksi, *ettei hän kykene riittävässä määrin vastaanottamaan tai antamaan avun saamiseen tarvittavaa tietoa.* (...) Erityisen tuen tarvitseminen ei ole sidottu tiettyyn diagnoosiin tai vammaan vaan määrittelyn piiriin kuuluvat myös ne henkilöt, joiden erityisen tuen tarve perustuu esimerkiksi useampaan sairauteen tai vammaan tai vielä diagnosoimattomaan oireyhtymään, joka vakavasti vaikeuttaa henkilön kykyä toimia. Määrittelyn piiriin kuuluvat myös henkilöt, joiden keskeinen ongelma on useasta eri syystä johdettava tuen tarve tai ylipäätään tilanne, jossa suuri avun tarve aiheuttaa uupumusta ja vaikeutta päästä tarvittavien palvelujen piiriin.¹⁰

10) STM: Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 18.6.2015, s. 9–10, kursivointi PK.

Tulkitsen, että uuden sosiaalihuoltolain soveltamisen vilpittömänä tavoitteena on ottaa nämä erityisen tuen tarpeessa olevat henkilöt erityisen huomion kohteeksi, jopa sosiaalityön ensisijaiseksi ja kiireellisimmäksi prioriteetiksi. Tällä tavoitellaan todellisuutta, jossa julkinen sosiaalityö ja palvelujärjestelmä kohtaisivat entistä paremmin myös kaikkein vaikeimmissa elämäntilanteissa kamppailevat ja vaikeimmin autettavat asiakkaat. Aivan erityisesti näiden henkilöiden palvelutarpeen arvioimista ja kohtaamista varten koetaan tarpeelliseksi varmistaa pätevien sosiaalityöntekijöiden saatavuus.

Erityisen tuen tarpeessa olevan henkilön tai asiakkaan taikka lapsen palvelutarpeen arvioinnin tekemisestä vastaavalla henkilöllä tulee olla sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusehdoista annetun lain 3 §:n mukainen sosiaalityöntekijän kelpoisuus. Myös ko. henkilöiden omatyöntekijällä tai hänen kanssaan asiakastyötä tekevällä työntekijällä on oltava samainen sosiaalityöntekijän kelpoisuus. (Emt.)

Huomio kiinnittyy erityisesti yllämainittuun lain soveltamisoppaan kohtaan, jossa todetaan, ettei erityisen tuen tarpeessa oleva henkilö kykene ”riittävässä määrin vastaanottamaan tai antamaan avun saamiseksi tarvittavaa tietoa”. Miten tällaista tietoa ylipäätään on mahdollista antaa? ”Kyky antaa tietoa” voidaan ymmärtää myös asiakkaan kyvykkyudeksi määrittää oma *palvelutarpeensa*. Siis: jotta asiakas voisi tulla julkisen palvelujärjestelmän puitteissa autetuksi, on hänen ensin kyettävä määrittelemään mahdollisimman tarkasti jokin ongelma tai palvelutarve. Vasta sitten hänelle voidaan vastavuoroisesti tarjota apua – toisin sanoen palvelua.

Erityisten ihmisarvotekojen tarve aktualisoituu esimerkiksi tilanteissa, joissa ihminen käyttää runsaasti päihteitä. Hän ei kykene rationaalsiin, omaa hyvinvointiaan edistäviin tai elämänlaatuun parantaviin valintoihin, vaan pyrkii tyydyttämään välitöntä tarvettaan käyttää lisää päihteitä. Päihteiden käytön seurauksena hän ei aina kykene huolehtimaan edes fysiologisista perustarpeistaan itsenäisesti. Hän voi altistua muiden hyväksikäytölle tai käyttäytyä itsetuhoisesti. Hän ei aina pääse omin avuin ylös sängystä tai lattialta. Hän ei muista syödä. Hän ei pysty peseytymään, saatikka siivoamaan asuntoaan. Hän ei pysty korjaamaan elämänhallintaansa ja elinolosuhteitaan ilman luotettujen toisten ihmisten pitkäjänteistä hoivaa, huolenpitoa, välittämistä ja kannustusta. Hän ei yksinkertaisesti pysty saavuttamaan ihmisarvoista elämää yksin.

Vaikeimmassa tilanteessa olevat ihmiset eivät itsekään tiedä, että ovat avun tarpeessa. Jos tietävät, he eivät luota siihen, että joku voisi tai haluaisi todella

auttaa heitä. Välitön tahdonilmaisuus voi tällaisessa tilanteessa olla ”jättäkää minut rauhaan”. Monet näistä ihmisistä ovat jo menettäneet paitsi luottamuksensa, myös toivonsa paremmasta elämästä, tai yksinkertaisesti menettäneet koskeksensa toisenlaiseen todellisuuteen. Aiemmat elämäkokemukset, pettymykset, väärinymmärrykset ja hylätyksi tulemisen kokemukset ovat voineet johtaa omanarvontunnon murenemiseen. Jos ihminen ei luota siihen, että hänellä voisi vielä olla arvoa jonkun toisen silmissä, hän voi alkaa kokea, ettei elämällä enää ole mitään väliä.¹¹

Mistä rohkeus ihmisarvotekoihin rakentuu?

Uuden kolmannen sektorin organisaatiot tuottavat Suomessa merkittävän osan sosiaalipalveluista. Julkisen sektorin ostajatahot odottavat niiltä taloudellista rationaalisuutta, tehokkuutta, koulutuksen tuomaa asiantuntemusta, ammatitimaisuutta ja kykyä verkostoitua.¹²

Järjestöjen tuottamien palvelujen vaikuttavuuden tekijänä tulee kuitenkin korostaa myös niiden ideologiaan ja ihmiskäsitykseen pohjaavan työn eetoksen ja *kokemustiedon* merkitystä. Väitän, että ne saavat tarttumaan toimeen nopeaa päätöksentekoa vaativissa tilanteissa silloinkin, kun tekojen kohteena oleva ihminen ei pysty itse antamaan sanallista suostumusta tai ”tietoa” siitä, miten haluaa tulla autetuksi.

Ihmisarvototeot vaativat rohkeutta: uskallusta *tietää, päättää ja tehdä* toisen puolesta jotain, joka voi merkitä myös toimimista henkilön omaa välitöntä tahdonilmaisuutta vastaan. Rohkeus kumpuaa järjestöissä tehtävään sosiaalityöhön liittyvästä kokemustiedosta – vertaiskokemuksesta ja kokemusasiantuntijuudesta. Siitä, että monet aktiivisesti järjestöissä toimivat vapaaehtoiset ja ammattilaiset ovat joko itse kokeneet tai eläneet läheistensä rinnalla samankaltaisia tilanteita. Usein myös sellaisia tilanteita, jotka ovat merkinneet käännekohtaa parempaan. (Kuvio 1 s. 14.)

11) Ks. Kanerva 2011.

12) Esim. Huotari, Pyykkönen & Pättiniemi 2008.

Kuvio 1.

Kokemustieto osana kristillisten auttamisjärjestöjen asiantuntemusta.

Vailla kannattelevaa lähiyhteisöä elävillä, erityisen tuen tarpeessa olevilla ihmisillä on paljon sellaisia rakkauden, omanarvontunnon ja elämän tarkoituksellisuuden tiedostamattomiakin tarpeita, joihin julkisen palvelujärjestelmän on hyvin vaikea vastata. Kristillisten auttamisjärjestöjen kokonaisvaltainen ihmiskäsitys ja arvostavan kohtaamisen eetos voivat mahdollistaa vastaamisen myös muihin kuin selkeästi muotoiltaviin ”palvelutarpeisiin”. Oletettavasti auttamistyötä tekevien omaksumalla arvopohjalla, ihmiskäsityksellä ja työn eetoksella on suuri merkitys sille, että ihmisarvot eivät jää vain mekaaniseksi suorituksiksi, vailla syvällisempää vaikuttavuutta ihmisen minäkuvaan. Jotta toivonsa ja luottamuksensa menettänyt voisi kokea olevansa ”oikeasti olemassa” ja kyetä näkemään itsensä arvokkaana, on jonkun toisen ensin osoitettava hänelle hyväksyntää, välittämistä ja rakkaudellisuutta paitsi sanoilla, erityisesti teoilla, katseella ja kosketuksella.¹³

Ihmisarvot merkitsevät siis myös sitä, että jonkun muun on pidettävä yllä toivoa paremmasta elämästä joskus tulevaisuudessa silloin, kun ihminen ei siihen itse kykene. Apu täytyy viedä ihmisen kotiin asti, ja sen täytyy kulkea rinnalla elämän arjessa niin pitkään, kunnes oma toimintakyky ja valmius vastuullisiin valintoihin alkaa vahvistua. Vasta tässä vaiheessa kohtaamisissa alkavat korostua osallisuuden tukeminen ja elämänmuutokseen tähtäävän identiteettityön piirteet (ks. kuvio 2, s. 16).

Kuvio 3 (s. 17) kokoaa yhteen tässä luvussa esitellyt näkökulmat. Parhaimmillaan kristillisten auttamisjärjestöjen työtöteessä realisoituu erityislaatuinen kohtaamisen eetos ja ammatilliseen osaamiseen yhdistyvä kokemustieto. Kokemustieto edistää ihmisarvotekojen vaatimaa rohkeaa päätöksentekoa ja välitöntä toimintaa, ja ammatillisuus auttaa tukijaa ottamaan etäisyyttä omaan kokemukseensa. Hyväksyntää ja välittämisen kokemusta tuottavat ihmisarvot lisäävät luottamusta muita ihmisiä kohtaan ja edistävät ihmisen mahdollisuutta rakentaa entistä myönteisempää kuvaa itsestään. Erityisen tuen tarpeessa olevien ihmisten hyvinvoinnin, luottavaisuuden ja osallisuuden lisääntyminen laajentavat tulevaisuuteen suuntautuvaa odotushorisonttia ja parantavat heidän toimintavalmiuksiaan myös kansalaisina.

13) Tedre & Pulkkinen 2010; Savolainen 2006.

Kuvio 2.

Ihmisarvotekot sekä osallisuuden ja identiteettityön tukeminen ovat kristillisissä auttamisjärjestöissä tehtävän työn keskeisimmät ulottuvuudet.

1.

Kykeneekö ihminen ottamaan vastuun omasta hyvinvoinnistaan ja arvioimaan käyttäytymisensä seurauksia?

2.

Kykeneekö ihminen hahmottamaan vaihtoehtoisia ajattelu- ja toimintatapoja?

KYLLÄ > identiteettityö, osallisuuden tukeminen

- Kunnioitetaan yksilön valintoja ja itsemääräämisoikeutta.
- Pyritään lisäämään tulevaisuuteen liittyvien vaihtoehtojen hahmottamista ja vahvistamaan toimijuutta.

EI > ihmisarvotekot

- Huolehditaan perustarpeista ja turvallisuudesta.
- Estetään hyväksikäyttötilanteet ja heitteillejätto.
- Turvataan asiakkaan pääsy tarpeiden mukaiseen hoitoon.

Kuvio 3.

Kristillinen arvopohja, arvostavan kohtaamisen eetos ja ammatilliseen osaamiseen yhdistyvä kokemustieto ovat kristillisten auttamisjärjestöjen toiminnan vaikuttavuuden perusta.

Kristillinen arvopohja ja kokonaisvaltainen ihmiskuva

- Lähimmäisenrakkaus
- Huono-osaisista huolehtiminen kristityn olennaisena tehtävänä
- Ihminen fyysisenä, psyykkisenä, sosiaalisena ja hengellisenä olentona

Kristillisen auttamisjärjestön kohtaamisen eetos

- Kokemustieto ja ammatillisuus
- Vertaistuki, vapaaehtoiset, kokemusasiantuntijat

Arjen kohtaamiset, ihmisarvoteot, rohkeus ja ”tietäminen”

- Kuulluksi ja nähdyksi tuleminen, luottamus, osallisuus
- Muutokset tukeminen: yksilön toimintavalmiudet paranevat ja odotushorisontti laajenee

YHTEISKUNNAN MAHDOLLISUUSRAKENTEET

- Toimijuus vahvistuu toisten tuella
- Autettavasta aktiiviseksi kansalaiseksi kasvaminen

Tilaaajapäällikön kanssa pohdittiin niitä [ostopalvelusopimuksia] niin he totesivat, että tällainen [palvelu] tässä muodossa on ainoastaan mahdollista järjestöpohjalta – ja toimijapohjalta, jolla on joku ideologia, oli se sitten mikä tahansa. Mutta jossa on tällaiseen ihmisen, yksilön arvoon ja ihmisen arvoon perustuvaa toimintaa, on kunnioitusta sitä ihmisen arvoa kohtaan. (...)

Me uskotaan, että ihminen on ihmiseksi luotu ja siitä se perimmäinen arvo nousee. Siitä voidaan johtaa sitten ammatillisuus ja luottamuksellisuus ja yhteisöllisyys ja näitä perusarvoja, mitkä meidän toimintaa sitten hallitsee. Kaikki pohjautuu siihen pohja-arvoon, siihen tapaan nähdä maailma. (Järjestön toiminnanjohtaja)

Identiteettityö, toimijana vahvistuminen ja osallisuus

Ennen pitkää auttamistyössä tullaan pisteeseen, jossa pelkät ihmisarvot eivät enää riitä. Kun ihmisellä itsellään herää sisäsyntyinen halu muutokseen, tarvitaan vahvempaa kuntouttavaa työtettä, tukea toimijuuden ja osallisuuden vahvistamiseen.

Tässä kuvataan tapausesimerkkien avulla, miten yksilön valmiutta ottaa vastuuta omasta elämästään voidaan herätellä, lisätä vähitellen hänen omatoimisuuttaan ja laventaa tulevaisuuden odotushorisonttia. Ihmisen kokonaisvaltaisesti huomioivan työtteen avulla elämänlaatu voi parantua joskus nopeinkin harppauksin. Toivon näköalojen syttyessä voidaan käynnistellä asiakkaan ehdoilla etenevää pitkäkestoista muutosprosessia kohti yhteiskunnallista osallisuutta ja entistä täysivaltaisempaa kansalaisuutta.

Pitää tiedostaa, että se meidän palvelu voi joskus olla vaan sitä, että pidetään ihmisiä niissä oudoissa olosuhteissa. Status quo pysyy. Mutta pitäiskö meidän jotenkin muuten lähtee lähestymään koko asiaa, ihmisten asumista. Mitä järkee on mahdollistaa – tai onko mitään järkee – että ukko tai akka pystyy asumaan viis vuotta kauemmin aivan käsittämättömässä olosuhteissa, kun viedään sosiaalinen isännöinti kerran tai kaks viikossa sinne. Kenen hyöty se on, onks se oikeesti järkevää, oikeesti hyödyllistä, onks se sen ihmisen kannalta hyvä vaihtoehto? Ja kellä on taas oikeus sanoa, että ei ole oikein tai on? (...)

Rohkeemmin voitaisiin ottaa esille myöskin (kunnan sosiaalitoimeen) päin, ja sanoa, ettei oo järjen häivääkään tämmösessä työssä, mitä täs tehdään. (...) Meidän rooli ei voi olla se, että koska me saadaan siitä rahaa, me saadaan taas siitä sopimus tehtyä, niin me saadaan fyrkat pois siitä ja me vaan sen takia käydään siellä. Se ei voi olla meidän eettinen pohja. (Järjestön toiminnanjohtaja)

Kuten toiminnanjohtaja yllä olevassa haastatteluotteessa painottaa, eettisesti kestävän järjestötyön periaatteiden mukaista on toimia asiakkaan – siis palvelun ja tuen kohteena olevan ihmisen – etua ajatellen, ei esimerkiksi järjestön työntekijöiden työpaikkojen tai tilaajaorganisaation miellyttämiseksi ja rahoituksen turvaamiseksi. Järjestötyön rohkeus on myös kykyä kyseenalaistaa oman toiminnan järkevyyttä – asiakkaan näkökulmasta. Rohkeus voi olla myös valmiutta uudistaa omia toimintatapoja muuttanutta toimintaympäristöä tai uuden asiakaskunnan tarpeita vastaavaksi. Se voi olla päätöksentekijöihin vaikuttamista ja sellaisten järjestöstrategioiden laatimista, että työlle saadaan lisää resursseja tulevaisuudessa.

Osallisuus omaa elämää koskevissa valinnoissa

Miten tuodaan (asiakkaan) horisonttiin niitä vaihtoehtoja ilman, että tulee joku semmoinen ideologinen vastakkainasettelu, miten herätetään se, miten ihmiset tajuavat muita vaihtoehtoja. (...) Eihän nää ihmiset odota mitään! Jonkun pitää tuoda siihen, laajentaa sitä horisonttia ja tuoda ne käsitteet, että voisihan sitä jotenkin muutenkin asua. (...) Jonkun toisen täytyy ottaa se vastuu ja sanoa, että ”hei, te voitte saada myös toisenlaista elämää”. (järjestön toiminnanjohtaja)

Kyllähän se on ihan selkeä, että kun asiakkuus aloitetaan, niin sillähän on kaikki (hukassa), että ei ole motivaatiota, ei mikään huvita, ei kiinnostaa, ”mitä sill on väliä”, tämmöistä kuuluu.

Mutta sitten kun lähdetään ihan niin pienestä liikkeelle. (...) Ja sitten yhdessä tehdään jotakin, tätä tai tuota. (...) Pikkuhiljaa se lähtee, kun saa sen luottamuksen. (Järjestön ohjaaja)

Varsinkin kaikkein huono-osaisimpien kansalaisten luottamus hyvinvointipalveluja ja viranomaisia kohtaan on alhainen.¹⁴ Palvelurakennemuutosten, erikoistumisen ja keskittämisten myötä pitenevät fyysiset, sosiaaliset ja kulttuuriset etäisyydet ammattiauttajien ja tukea tarvitsevien ihmisten välillä luovat entistä suurempia haasteita palvelujen saavutettavuuteen. Kun ihminen menettää sosiaalisen luottamuksensa tai luottavaisuutensa, se heijastuu kaikille elämänalueille. Se voi johtaa riippuvuuteen erilaisista tuki- ja palvelujärjestelmistä, mutta myös tipahtamiseen kaikkien yhteiskunnan turvaverkkojen ulkopuolelle. Syvenevä näköalattomuus estää näkemästä vaihtoehtoisia tapoja elää tai toimia, eikä enää kyetä hahmottamaan reittejä ulos vallitsevasta tilanteesta.

Ennen kuin muutosprosessi kohti vahvistuvaa toimijuutta ja osallisuutta voi todella käynnistyä, on yksilön kyettävä rakentamaan entistä tietoisempi ja myönteisempi ymmärrys itsestään ja omista mahdollisuuksistaan elää maailmassa. Kuten yllä olevat haastatteluotteet havainnollistavat, voi erityisen tuen tarpeessa olevan ”maailman” sekä ajattelu- ja toimintataipumusten taustoihin liittyvä ymmärrys syvetä yhdessä tekemisen ja elämän jakamisen myötä. Esimerkiksi asiakkaan omalle hyvinvoinnilleen vahingollisten elämäntapavalintojen taustalla oleviin syihin pureutuminen ja vahingoittavista sosiaalisista siteistä irrottautuminen tulee mahdolliseksi pienin askelin.

Arvostavaan kohtaamiseen perustuva asiakassuhde mahdollistaa prosessin, jonka avulla pinttyneitä, vahingollisia ajattelu- ja toimintatapoja voidaan tiedostaa ja päästä muokkaamaan, ja sen myötä saamaan aikaan muutoksia käyttäytymisessä. Kuviossa 2 (s. 16) ja 3 (s. 17) tiivistettiin identiteettityön lähtökohta: kohtaamisissa arvioidaan asiakkaan hyvinvoinnin ja elämänlaadun edistämisen kannalta tarpeelliseksi auttaa häntä *hahmottamaan sellaisia toisin ajattelun ja toimimisen vaihtoehtoja*, joita hän ei itsenäisesti ilman tukea kykene joko havaitsemaan tai ei luota siihen, että ne ovat todella hänen ulottuvillaan olevia vaihtoehtoja. Arvostavan kohtaamisen eetos velvoittaa työskentelemään ihmisen minäkuvan ja ”odotushorisontin” kanssa, mutta tekemään sen hänen itsemääräämisoikeuttaan kunnioittaen. Asiakasta motivoidaan ja kannustetaan tähän prosessiin hienovaraisesti tekemisen ja keskustelujen kautta. Tapauskuvaus kahden naapuruksen, Eskon ja Saken elämästä konkretisoi työn sisältöjä ja rinnalla kulkemisen vaikutuksia asiakassuhteen alkuvaiheessa.

14) Ks. esim. Saari 2015; Salonen 2011.

Esko ja Sakke

Ohjaaja ja minä suuntaamme kauppareissulle sosiaalisen isännöinnin asiakkaiden Eskon ja Saken kanssa. Miesten kanssa tehdään viikoittain kauppareissu muutaman kilometrin päässä miesten kodeista sijaitsevaan ostoskeskukseen. Marketissa Eskon kärryyn valikoituu ripeästi muun muassa appelsiineja, omenoita ja sipulia. Hyllyltä toiselle tottuneesti pujotteleva mies tietää mitä haluaa. Silmät loistaen hän latoo peruna-laarista pussiin pari kiloa muhkeita pottuja: ”Kyllä on hyviä perunoita! Mä teen näille hyvän makkarakastikkeen kylkeen. Kevytmaitoa en oo vielä oppinu juomaan. Punasta sen olla pitää!”

Ohjaaja Ritva auttaa Sakkea ynnäämään kärryyn kerättyjen ostosten yhteishintaa, jotta saadaan selville, riittävätkö rahat varmasti kaikkien tai vieläkö saisi jotain ekstraa. Saken viikoittainen ruokarahabudjetti on hyvin tiukka, sillä hänellä on ”epävirallinen velkajärjestely” viinatrokarin kanssa. Siihen tilanteeseen verrattuna, jossa Ritva tapasi Saken ensimmäistä kertaa, on tapahtunut valtava parannus. Ensimmäisellä kerralla mies lojui apaattisena asunnossaan. Ritva tyhjensi asunnosta mädäntyneet elintarvikkeet, kävi kaupassa ja laittoi Saken eteen lämmitetyn mikroaterian ja lasin maitoa: ”Sakke söi ruuan niin kuin vain voit kuvitella, miten viikkoja ilman kunnan ruokaa ollut nälkiintynyt ihminen syö.”

Sitten siivottiin tuholaisten valtaama asunto ja itse asukas autettiin pesulle. Seuraavana kiireellisyysjärjestyksessä oli puuttua siihen, ettei Sakelle vuokran suoraveloituksen jälkeen jäänyt edes ruokarahaa, koska trokarilla oli velkojen panttina hänen pankkikorttinsa ja tunnuslukunsa. Trokari tyhjensi Saken tilille tulleet eläkerahat säännöllisesti viinavelkojen maksuun. Ritva puuttui hyväksikäyttösuhteeseen sopimalla trokarin kanssa kuukausittaisesta velanlyhennyksikäytännöstä niin, että Sakelle jäi rahaa ruokaan. Sopimus saatettiin myös kunnan sosiaalitoimen ja Saken edunvalvojan tietoon. Kunnan sosiaalityöntekijän viranomaisroolissa kokemustietoon perustuvaa rohkeutta ja neuvokkuutta olisi ollut vaikea hyödyntää. Nyt Sakke ei enää näe nälkää, eikä hän pelkää yhtä paljon kuin aiemmin.

Ritva kertoo, että hän on todella ylpeä näistä kavereista. Vuosi sitten Esko asui alkeellisessa parakissa, samalla tavoin trokareiden armoilla kuin Sakkekin aiemmin. Nyt molemmilla on viinapäiviä harvakseltaan, joten velka oikeasti lyhenee joka kuukausi. Sakke haluaa esitellä minulle kirpputorilta ostetun rivitalon kerhotilaan sijoitettavan pöydän, jonka hän on kunnostanut omin käsin. Pöydän pintaa hivellen hän sanoo hiljaa: ”Mä oon näitä hommia tehnyt työkseni joskus.”

Eskon kanssa on päästy työstämään monia terveydentilaan liittyviä kysymyksiä, konsultoitu lääkäreitä ja fysioterapeutteja. Jotta Eskon olisi mahdollista

päästä isoon liikuntakykyä parantavaan leikkaukseen, se vaatisi häneltä muun muassa koko hammaskaluston uusimista. Siihen rullanssiin mies ei ole halukas lähtemään, asiasta on kyllä keskusteltu eri vaihtoehtoja punniten. ”Esko on siinä tehnyt ihan oman valinnan”, Ritva selvittää.

Valmiusteorian (*capabilities approach*) kehittäjät Martha Nussbaum ja Amartya Sen ovat todenneet, että vapaan ihmisen tunnistaa hänen valmiuksistaan tehdä arvostamiaan valintoja.¹⁵ Jatkuvasti monimutkaistuvassa toimintaympäristössä, erityisesti kansalaisten valinnanvapauden – tai valinnanpakon – lisäämisen myötä erityisen tuen tarpeessa olevat ihmiset ovat jatkuvasti vaarassa pudota syrjään palvelujärjestelmästä.

Jorma Niemelä (2014) on todennut, että mitä suurempiin ja erikoistuneempiin organisaatioihin esimerkiksi sote-uudistuksessa mennään, sitä kipeämmin tarvitaan uusia toimintamuotoja, joissa pitkäkestoisen ja turvallisen ihmis- ja asiakassuhteen avulla ”rakennetaan ensin luottamusta ja sitten maailman hajanaisuus kurotaan ihmisen mittaiseksi”. Erityisen tuen tarpeessa olevan ihmisen palvelujen järjestämisestä on syytä lähestyä ”yhden ihmisen periaatteella”: ihmisellä tulisi olla tiedossa yksi tuttu henkilö ja yksi puhelinnumero, johon voi soittaa asiassa kuin asiassa.¹⁶

Palvelujen saavutettavuutta ja vaikuttavuutta voidaan parantaa järjestämällä erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden sosiaalipalvelut räätälöiden ne henkilökohtaisia elämäntilanteita ja paikallista olosuhteita vastaaviksi. Tällaisten palvelujen järjestämisessä tarvitaan sosiaalisen isännöinnin ja sosiaalisen lähipalvelun kaltaisia liikkuvia, joustavia ja yli sektorirajojen verkostoituneita toimijoita. Sote-palveluiden asiakaslähtöisyyden ja kansalaisten osallisuuden lisäämiseksi voidaan hyödyntää paikallisia kumppanuuksia ammatillista osaamista ja kokemustietoa yhdistelevien sosiaali- ja terveysjärjestöjen kanssa.¹⁷

Ihmiset ovat aina enemmän tai vähemmän toisia ihmisiä tarvitsevia olentoja, joiden toimintakykyyn erilaiset ulkoiset ja sisäiset haasteet vaikuttavat. Kuten Saken ja Eskon tarina tuo esiin, ei elämänlaadun parantaminen ja merkittävä haittoja vähentävä toiminta välttämättä vaadi kuin muutaman tapaamisen. Mutta mihin ohjaajien resurssit riittävät tämän jälkeen, kun on liian vähän aikaa

15) Esim. Nussbaum, Martha C. (2011) *Creating capabilities. The human development approach* & 2006: *Frontiers of justice Disability, nationality, species membership* sekä Sen, Amartya (2009) *The idea of justice & Development as freedom* (1999). Ks. myös Stenlund 2015.

16) Kivelä 2015, 54.

17) Kivelä 2015, 61–62.

ja liikaa asiakkaita? Miten mahdollistetaan asiakkaalle mielekkään tekemisen paikkoja, kannattelevia sosiaalisia suhteita ja askeleita elämässä eteenpäin? Jollei elämässä päästä eteenpäin viriävästä toivosta, laajenevasta odotushorisontista ja kuntoutumistavoista huolimatta, voidaan ihmisen luottamus menettää uudelleen. Voi alkaa taas vaipuminen entistäkin syvemmälle epäluottamukseen ja toivottomuuteen.

Tulkitsin tavan, jolla Sakke esitteli minulle kätevästi kunnostamaansa pöydän pintaa, merkiksi aluillaan olevasta odotushorisontin laajenemisesta. Hänen käytöksensä antaa myös uumoilla orastavaa muutoshalukkuutta, jota pitäisi voida tukea. Vaikuttaa siltä, ettei olemassa olevien olosuhteiden säilyttäminen riitä kovin pitkään nyt, kun Saken oma toimintakyky on huomattavasti parantunut. Ritvalla olisi paljon ideoita, miten prosessia pitäisi jatkaa ja kehittää, mutta hänellä on kädet täynnä töitä lukuisten muidenkin asiakkaiden kanssa, ja työssä jaksamisellakin on rajansa. Kuntaa on jo vuosia houkuteltu lisäämään resursseja sosiaaliselle isännöinnille. Saako Eskon ja Saken kuntoutuminen jatkoa vai tuleeko takapakkia, kun aikaa toimijuuden ja osallisuuden tukemiseen ei ole riittävästi?

Osallisuus yhteisössä

Sitä kautta voi alkaa varmasti niin kun aktiivisuus ja aloitteellisuus nousemaan, kun on ensin saatu pohjat valettua kunnolla ja tehtyä sitä kuntouttavaa työtä. Ja tosi monethan oikeasti toipuu ja niistä tulee tosi aktiivisia ja aloitteellisia ja ne pystyvät olemaan vaikka järjestötoiminnassa, pystyy olemaan työtoiminnassa.

Lähdetään tosi pienistä askelista, tosi pienistä teoista ja saavutuksista, ja silloin ei puhuta siitä, että lähtee tienaamaan rahaa, vaan että pystyy omassa elämässään pääsemään niin paljon eteenpäin, että pystyy olemaan jossakin mukana. Eikä ole vaan siis kotona. Et se on iso prosessi kaiken kaikkiaan.

(Järjestön ohjaaja)

Osallisuudesta on tullut tärkeä yhteiskuntapoliittinen iskusana, jonka avulla pyritään löytämään ratkaisuja erilaisille sosiaalisille ongelmille. Kansalaisten aktiivisuuden korostaminen on omalta osaltaan johtanut keskusteluihin osallisuusyhteiskunnasta.¹⁸

18) Esim. Närhi, Kokkonen & Matthies 2014.

Osallisuus on yhteisöön kuulumisen ja yhteiskunnassa mukana olemisen tunnetta, joka sekin rakentuu pääosin pienistä arkisista asioista. Osallisuus yhteisössä merkitsee kokemusta johonkin kiinnittymisestä ja yhteenkuuluvuudesta muiden ihmisten kanssa. Tämä puolestaan vahvistaa esimerkiksi turvallisuuden tunnetta ja luottamusta. Elämä saa uutta tarkoituksellisuutta, kun merkitsee jotain muille, on tärkeä ja arvokas jollekulle, voi olla jotenkin hyödyksi. Ideaalitapauksessa osallisuus lähtee omakohtaisesta sitoutumisen halusta ja johtaa omaehtoiseen tekemiseen ja toimintaan itselle luontevalla tavalla.¹⁹

Seuraavaksi Kristiinan ja Oonan tapauskuvaukset havainnollistavat sosiaalisten suhteiden, vapaaehtoistoiminnan, vertaistuen ja ylipäättään ”johonkin kuulumisen” merkitystä kristillisen auttamisjärjestön ylläpitämässä asumisyksikössä. Mahdollisuudet yhteisöllisyyteen ja yhdessä tekemiseen vähentävät yksinäisyyttä. Muille avuksi oleminen tuottaa tarpeellisuuden tunnetta, sytyttää sisäsyntyistä osallistumisen halua ja yhteisöön kuulumisen kokemusta. Asukkaiden elämänlaatu ja hyvinvointi paranevat, kun elämällä on tarkoitus, jokin syy lähteä ulos oman asunnon yksinäisyydestä muiden pariin.

Kristiina ja Oona

Kristiinalla ja Oonalla on kummallakin oma koti päihteettömässä tuetun asumisen yksikössä. Nelikymppinen Kristiina rakastaa sisustamista ja naisen arki onkin varsin kotikeskeistä. Hänelle kotoa poistuminen ja sosiaalisiin tilanteisiin hakeutuminen vaatii aina erityistä tsemppaamista.

Kristiina kertoo elämäntilanteestaan:

Niin monesti oon yrittänyt itsenäiseen asumiseen siirtymistä, mutta mä en ole pärjännyt vielä omillani, et mä tarvitsin tätä asumisen tukea toisinaan. Mä aina vaan ajauduin väriin porukoihin ja käyttämään päihkeitä. Mä nimitin heidät salkku- tai agenttimiehiksi, jotka kulkee kaljasalkkujen kans.

19) Jämsén & Pyykkönen 2014, 9; Särkelä-Kurko 2014, 34–35; Rouvinen-Wilenius 2014; Kivelä 2015, 26–32.

Kristiinalla on myös sosiaaliin tilanteisiin liittyviä pelkoja. Erilaisiin tilanteisiin menemistä on tuetussa asumisessa harjoiteltu vähitellen. Asumisyksikössä saamansa tuen avulla Kristiina prosessoii myös suhdetta muualla asuviin lapsiinsa, pohtii äitiyttään ja sitä, miten edetä yhteydenotoissa lasten ehdoilla.

Asumisyksikön työntekijöiden merkitys on suuri Kristiinan elämässä. Vanhat päihteidenkäytön leimaamat sosiaaliset siteet on ollut pakko katkaista, joten tarvitaan jotain tilalle. Kristiinalla on yksi ”luottonaapuri”, jonka kanssa tuntuu turvalliselta käydä asioilla kaupungilla. Naapuriapu on molemminpuolista. Haastattelijan käynnilläkin on merkitystä: ”Taas mulle yks piristysruiske, että on ihminen minun luona.” ”Tunnen ihmisenä sellasta yksinäisyyttä välillä. Että siks toi on vähän koukuttava toi Facebook.”

Koska Kristiinalla on taipumus kartella sosiaalisia tilanteita sosiaalisen median ulkopuolella, hän tarvitsee henkilökunnan kannustusta yhteisöön osallistumisessa.

Kun saa rohkaisua, pääsee kynnyksen yli aina välillä. Tän paniikkihäiriön taakse en haluaisi kätkeytyä. Päiväkeskukseen mä menen vähäksi aikaa kerrallaan totuttelemaan, ihan sosiaalistumisen kannalta.

Yhden harjoittelijan kanssa puhuttiin naisten juttuja, ja hän potkaisi mua suorastaan pyllylle. Käytiin tuolla metsässäkin kävelyllä.

Kristiina toivoo elämältä ennen muuta aitoja, luotettavia ystäviä, joiden seurassa voi tulla hyväksytyksi sellaisena kuin on, vikoineen ja erehdyksineen kaikkineen: ”Mielellään naispuolisia, kenelle voi puhua niin sanotusti ummet ja lammet, mitään salaamatta, ihan vaan reilusti.”

Alle viisikymppisellä Oonalla ei ole päihdeongelmaa mutta hänen terveydentilansa tekee työllistymisen avoimilla työmarkkinoille käytännössä mahdottomaksi. Oona on jo pari vuotta ollut kuntouttavassa työtoiminnassa päiväkeskuksessa, jossa hänen tehtäviinsä kuuluvat erityisesti keittiöhommat ja erilaisten tilaisuuksien järjestelyt. Päiväkeskuksen ihmisistä ja järjestön työntekijöistä on tullut hänelle suorastaan perhe, mutta iltaisin ja viikonloppuisin hän haluaa rauhoittua omissa oloissaan ja ulkoilla koiriensa kanssa. Hän on muuttanut asumisyksikköön puolisen vuotta aiemmin.

Mä oon ollu täällä Typin kuntouttavassa kolme päivää viikossa jo muutaman vuoden, ja tarvittaessa aktiivisuusrahalla pari päivää lisäksi. Että tästä päiväkeskuksesta on tullu mulle kuin toinen koti jo muutenkin. Mä oon saanu täältä aina apua.

Sairaslomallakin mä kävin tääl hengaamassa. Hulluks mä oisin tullut kotona – mä oisin istunu ja käyny jääkaapilla ja taas istunu. Mä en ois varmaan mahtunu siihen tuoliin sitten enää lopulta. Täällä pääsin seurusteleen ja pystyin jotain kahviakin keittämään aina välillä.

Tää päiväkeskus pitää mut elämänrytmissä, tääl on keskustelukavereita. Muuten ois kotona ja puhuis koirien kanssa. Kyllä koirillekin voi keskustella, mutta kun ne ei keskustele sitten takaisin silleen, niin kuin nämä ystävät täällä.

Osallisuus yhteiskunnassa

Jos ajatellaan sitä, että palvelujen tulee olla asiakaslähtöisiä, niin järjestöhan tarjoavat tälle valtavan hyvän areenan, missä olla toimijana, tulla autettavasta auttajaksi. (Kunnan palvelutuotanto, hallinto)

26 Palvelujärjestelmän asiakkuus muodostaa vain yhden kapean tavan olla osallisena yhteiskunnassa.²⁰ Vaikka järjestöjen rooli sosiaalipalveluiden tuottajina onkin kasvanut voimakkaasti viimeisten parinkymmenen vuoden aikana, täytyy niiden muistaa erityisyytensä kansalaistoiminnan, vapaaehtois- ja vertaistoiminnan ja yhteiskunnan eri osa-alueille kanavoituvan osallistumisen mahdollistajina. Järjestöjen tuottaman osallisuuden ja kansalaisuuden on oltava paljon enemmän kuin asiakaskansalaisuutta ja palveluiden kehittämiseen tähtävää kokemusasi-antuntijuutta.²¹ Järjestöjen erityistehtävä on edistää kansalaisten osallisuutta muutoin kuin palvelujärjestelmästä lähtöisesti, palveluita kuluttavina asiakkaina.²² Kristillisillä auttamisjärjestöillä on lisäksi erityisrooli kansalaisten ”hengellisen osallisuuden” ja hengellistä pääomaa tuottavina yhteiskunnallisina toimijoina kirkkojen ja seurakuntien ohella.

Muistutukseksi järjestöjen vastuusta vaikeassa tilanteessa olevien kansalaisten yhteiskunnallisten oikeuksien puolustajina, täysivaltaiseen kansalaisuuteen kasvattajina ja sivistäjinä esittelen seuraavaksi Annen, Roopen ja Johanneksen tarinat, joissa kurkotetaan marginaalista takaisin kohti täysivaltaista, aktiivista kansalaisuutta.

20) Hokkanen 2014.

21) Vrt. Närhi, Kokkonen & Matthies 2014.

22) Kivelä 2015, 27–32.

Anne: Vankila ei vienytäkään oikeutta olla äiti

Anne on nelikymppinen äiti, joka on vapautunut vankilasta reilu vuosi ennen haastattelua. Lapset on tuomion täytäntöönpanon yhteydessä otettu huostaan. Vapautumisen jälkeen Anne ei enää kokenut ansaitsevansa sen paremmin lapsiaan kuin ylipäättään muiden ihmisten hyväksyntää. Hänellä ei ollut enää jäljellä niitä kunniallisen kansalaisen tunnusmerkkejä, jotka hän täytti ennen vankilaan menoa.

Siviiliin tuleminen sieltä vankilasta oli vaikeeta, niin kun kaikella lailla. Kun mä sinne menin, niin mulla oli perhe ja koti, ja oli työ ja kaikki. Sitten siitä kaikki niin kun lähti pois.

Anne pääsi koevapauteen yhteisölliseen, päihteettömään asumisyksikköön.

Huostaanottotilanne on ihan hirvee, se hävettää. Näe kaks asiaa, vankilassa olo ja lasten huostaanotto, mistä mä en puhu kovin helpolla. Mutta henkilökunnan kanssa voi puhua. Että he näissä asioissa kannustaa. Ja tähän huostaanoton purkuun ovat kannustaneet.

Anne ei itse uskonut, että voisi saada lapsensa vielä takaisin kotiin. Henkilökunta on vakuuttanut, että se on täysin mahdollista ja ihmetelleet, että ”kuinka ne lapset ei oo sinulla jo nyt, kun oot ihan täyspäinen ihminen”.

Että he on antaneet mulle sit taas sen semmosen mielen, että vaikka tässä nyt on oltu linnassa ja muuta, niin se ei oo sitä äitiyttä vieny. Henkilökunta on sanonut, että ei se vie mitään pois, ja sitä myötä mä olen itsekin alkanut uskoa siihen.

Roope: Rehellinen ja myötätuntoinen kansalainen

Roopeen elämään olivat 12–13-vuotiaasta asti kuuluneet päihteet ja rikokset. Huostaanotosta alkoi laitospöytä ja vajoaminen yhä syvemmälle rikolliseen elämäntapaan.

Noin 20 vuotta olin vankilassa joka vuosi. Tosi paska elämä. Kymmenisen vuotta sitten vankilassa lääkäri piti mua toivottomana tapauksena. Mä käytin liikaa päihteitä siviilissä ja vankilassa. Ja tein rikoksia siviilissä ja vankilassa.

Roopen elämänmuutos alkoi kohtaamisista harjoittelijan kanssa. Nuori hoitajaopiskelija ”pelasti” hänet palvelukodista, jossa skitsofreniaan sairastunutta miestä pidettiin sängypotilaana kovassa lääkityksessä: ”Hän repi mut sieltä sängystä ylös ja vei lenkille. Siitä alkoi mun toipuminen.”

Roope pääsi pian muuttamaan yhteisölliseen tuettuun asumiseen ja lääkitystä korjattiin.

Tääl oli niin hyvä kohtelu, kun mä tulin tänne. Mä en uskonu todeksi! Voi-ko tämmöstä paikkaa olla. Kun vastaava työntekijä tulee töihin aamuisin, niin se halaa kaikkia. Tulee niin lämmin ja hyvä olo, kun joku ihminen välittää sentään, vaikka on mimmonen tausta.

Roope kertoo, miten hänen oma käytöksensä on muuttunut täysin asumisyksikössä asuessa. Hän ei ole enää täynnä vihaa, hänen käyttäytymisensä on rauhallista. Muuttunut käytös helpottaa asiointia myös julkisten palveluiden piirissä.

Ennenhän mulla oli kauheet riidat aina niitten kanssa asioidessa. Mä huomasin, et siit ei oo mitään muuta ku haittaa, väittelystä ja syyttelystä, kun aina oli jotain vailla. (...) Emmä jaksa enää kantaa mitään vihaa. Kyl mä oon sitä kantanu niin paljon elämässäni. Se on niin kamalaa. Ittelle siitä vaan oli hallaa.

Kyllä mä äänestän vaaleissa. Oon koittanu ryhtyä kunnon kansalaiseksi silläkin tavalla. Siihen kuuluu myös rehellisyys ja semmonen myötätunto, ettei oo kaikkia vastaan niinku aina ennen oli.

Johannes: Haluan omalta osaltani auttaa ihmisiä

Johanneksella on takanaan ”loistava tulevaisuus”, ensin suurta menestystä, siten kovia menetyksiä niin perhe- kuin työelämässäkin.

Isompien vastoinikäymisten jälkeen mulla oli takki tyhjä, mä en jaksanut yksin. Mä aattelin että olkoon. (...) Sitten alkoholi aina vaan lisäänty, tietysti, kato ku vapaa-aikaa, toimettomuutta, näköalattomuutta, ei mitään tavoitteita. Se vaan luisu hiljalleen. (...) Tuntu et ne vaihtoehdot on vähäiset, kun on luottotiedot menny ja määrätyn verran ulosotossa. Kyllä se on paha paikka yksilötasolla siinä tilanteessa, vaikka olis halujakin muuttaa suuntaa.

Luottotietojen menetyksen ja häätöjen kautta Johannes on päätenyt yhteisölliseen tuettuun asumiseen, kuntoutuu siellä päihteistä ja ennen kaikkea sopeuttaa identiteettiään vallitsevaan elämäntilanteeseen.

Kyllähän tää äärettömän hienoa toimintaa on, että vielä siinäkin vaiheessa annetaan ihmiselle mahdollisuus. Elikkä pallo on taas tavallaan siinulla. Eihän sitä voi pakottaa vaan tarvitaan jo omaa asennetta – jos voimaa riittää.

Johannes korostaa mielekkään tekemisen merkitystä, vapaaehtoistoimintaa ja vertaistukea.

Mä sählään tämmösiä pikku pintahommia täällä, onpahan ajanvietettä. Uutta tekemistä, uudet kaverit, päihteetön ympäristö. Se on siis ympäristönä, ilmapiirinä semmonen, joka tavallaan äännettömästi tukee.

Hän aikoo vielä palata yhteisön asumisyksikön varsin suojatuista olosuhteista ”normaalielämään” ja uskoo sopeutuvansa, koska velkajärjestelyn jälkeen on tiedossa ihan kelvollinen eläke pitkästä työurasta hyvissä hommissa. Hän tiedostaa olevansa etuoikeutettu moneen kaveriin nähden. Seurakuntayhteyden kautta tapahtuva muiden tukeminen ja vapaaehtoistyö tuntuvat luontevalta väylältä laittaa hyvä kiertämään: ”Kyllä mä haluan omalta osaltani olla mukana toiminnassa jatkossakin ja auttaa ihmisiä, jos musta on apua jollekin.”

Johanneksen mielestä näitä paikkoja tarvitaan pysyviksi turvasatamiksi niille, jotka eivät kykene pyörimään yhteiskunnan rattaissa koskaan täysin itsenäisesti. Hänen mielestään myös päätöksentekijöiden ja kansalaisten asenteisiin ja suhtautumiseen päihde- ja mielenterveysongelmallisille suunnattuja palveluja kohtaan pitäisi yrittää vaikuttaa.

Kaikki eivät itsenäiseen elämiseen pysty koskaan, pitää tunnustaa se tosiasia. Että okei, ton kaverin on parempi olla, ku se on täällä, niin sanottuasti elämänsä loppuun asti – tai vastaavassa paikassa. Ja mä luulen, että hirveen monella se on kiinni ihan taloudellisista kysymyksistä, näissä meidän nykysysteemeissä ja asuntotarjonnassa.

Johannes päätyi pohtimaan muun muassa sitä, miten ihminen voi arvostaa itseään ja elämänsä ainutkertaisuutta vielä senkin jälkeen, kun on menettänyt paljon. Miten voi välttyä itsensä soimaamiselta ja hyväksyä itsensä epäonnistuu-

misista huolimatta. Miten välttää sen, ettei pönkitystä omalle arvolleen ihmisenä tarvitse hakea asettumalla muiden, itseään huonompiosaisten yläpuolelle. Miten kokea kiitollisuutta siitä, mitä on jäljellä ja että saa vielä elää.

Jossain määrin näitä kysymyksiä voi pyrkiä ymmärtämään kristillisten auttamisjärjestöjen yhteisöllisesti tuottaman ”hengellisen pääoman” avulla. Jostain sellaisesta lienee kyse, kun Johannes puhuu *ympäristöstä* tai *ilmapiiristä*, joka *äänettömästi tukee*. Hän puhuu myös yksikön johtajasta ja työntekijöistä, jotka *yrittävät kaikkensa joka kaverin kanssa ja tekevät enemmän kuin työtä*. Hengellinen pääoma yhtenä sosiaalisen pääoman lajina ei riitä kuroma umpeen yhteiskunnan maallisessa todellisuudessa vallitsevia eriarvoisuusrakenteita eikä poista erilaisten sosiaalisten lähtökohtien vaikutusta ihmisten elämään. Tuodessaan yhteen ihmisiä erilaisista sosiaalisista taustoista, se kuitenkin näyttäisi onnistuvan kuroma umpeen niitä ”solidaarisuusvajeita”, joita repeää toisilleen etäisissä sosiaalisissa asemissa olevien ihmisten välille.

Yksilöt, joiden henkilökohtaiseen ”resurssivarantoon” kasaantuu runsaasti (hengellistä) sosiaalista pääomaa – osin myös sen ansiosta, että heillä on muunlaista, aiemmassa elämänvaiheissa muodostunutta kulttuurista ja sosiaalista pääomaa – näyttävät usein kykenevän muuttamaan ajattelu- ja toimintataipumuksiaan sen avulla. Tultuaan autetuksi he haluavat itse auttaa muita ja ymmärtävät, että on siihen syynsä, että joidenkin muiden asiat ovat vielä paljon huonommin. Tasan eivät käy onnen lahjat.

Voidaan ajatella, että uskossa elävien ja uskoon tulleiden on muita helpompaa rakentaa minäkuvansa uusiksi, uudistaa radikaalisti elämänarvojaan ja suunnata elämäänsä eri suuntaan kuin aiemmin. Johannes toimii tapausesimerkkinä autettavasta auttajaksi -kasvutarinasta, jossa menetykset, ”maallinen omaisuus”, tittelit ja saavutukset ovat menettäneet merkitystään uuden minäkuvan määrittelyssä. Hän tajuaa, että heikommista lähtökohdista ponnistavilta naapureilta ei ole kohtuullista odottaa samanlaista kasvutarinaa. Oma tausta ja elämänkokemus ovat tuottaneet pääomaa ja valmiuksia, joita hän voisi käyttää monin tavoin. Yhteisötason hengellisen pääoman vaikutuksesta hän on suunnitellut voimavarojaan muiden kovia kokeneiden auttamiseen.

Osallisuuden hyvä kehä

Tämän julkaisun tapauskuvaukset ja tarinat kertovat, että ihmiselle voi toimintakyvyn ja valmiuksien puutteista huolimatta muodostua luottamus siihen, että hän voi omalla käytöksellään vaikuttaa siihen, millaiseksi oma elämä ja elämäntilaatu rakentuvat. On myös mahdollista, että vaikeaan tilanteeseen joutuneesta ihmisestä voi ihmisarvotekojen ja kokonaisvaltaisen tuen avulla vahvistua toimija, joka kokee yhä olevansa osa yhteiskuntaa – vaikka yhteiskunnalliset rakenteet ja vallitsevat asenteet eivät tee tällaista kokemusta helpoksi.

Kuvio 4 (s. 32) kokoaa yhteen tämän julkaisun keskeisimmät sisällöt: millaisia kristillisten auttamisjärjestöjen toiminnan tavoitteet ja vaikutukset parhaimmillaan voivat yksilön elämässä olla. Se havainnollistaa, millainen prosessi voi käynnistyä, kun ihminen (asiakas) kristillisen auttamisjärjestön toiminnan piiriin tullessaan astuu osallisuuden hyvään kehään. Järjestön toiminnanjohtaja kuvaa samankaltaista prosessia seuraavassa sitaatissa kielikuvalla ”hyvän telaketju”.

Ja sitten uskomme siihen, että parhaimmillaan kristillinen maailmankatsomus on niin kuin semmonen hyvän telaketju, että kun sen päähän astuu, niin voi olla, että sen toisesta päästä tulee ihminen, jolla on muutunut identiteetti ja minäkuva. Joka jäsentää itsensä merkitykselliseen maailmaan, jolla voi olla elämää tukeva seurakuntayhteys - jolla on sitten sosiaalistakin merkitystä. Että parhaimmillaan se on tätä. Enkä mä osaa sitä tarkemmin enää sanoa, mä sanon aina sen saman liturgian keron. He [kunnan tilaajaorganisaatiossa] on hyväksyneet sen, että ”okei, se kuulostaa ihan hienolta, että olkoon noin”.

(Järjestön toiminnanjohtaja)

Haastattelusitaatissa toiminnanjohtaja korostaa yksilön oman ”kristillisen maailmankatsomuksen” vaikutusta osallisuuden hyvän kehän vauhdittajana. Tässä artikkelissa käytettyjen empiiristen aineistojen ja sosiologisen teorian näkökulmasta haluan korostaa, että kristillisissä auttamisjärjestöissä arvopohja, kokonaisvaltainen ihmiskäsitys ja työn eetos muodostavat yhteisötason sosiaalisen pääoman vahvan perustan, mutta niiden tekemä työ voi toimia kaikkien asiakkaiden osallisuutta ja toimijuutta tukevana kasvualustana, riippumatta yksilön henkilökohtaisesta katsomuksesta. Vaikuttavaa järjestötyötä ohjaa arvostavan kohtaamisen eetos ja ihmisten erilaisuuden ehdoton hyväksyminen. Tutkija Jari Helminen (2013) muistuttaa, että kannustavan ohjauksen perusta on ihmisen kulttuurisen taustan kunnioittamisessa ja aiemman elämäntilanteen huomioimisessa.

Kuvio 4.

Ihmisen elämänlaadun, osallisuuden ja toimijuuden vahvistamisen hyvä kehä.

- Elämän tarkoituksellisuuden ja johonkin kuulumisen kokemukset

- Kokemus täysivaltaisesta kansalaisuudesta – tuettu/aktiivinen kansalaisuus

Osallisuus yhteisössä

Osallisuus yhteiskunnassa

Osallisuus omassa elämässä

Ihmisarvot

- Omaa elämää koskevat valinnat

- Itsen ja muiden elämän ainutlaatuisuuden kunnioittaminen

Kuvio 5.

Osallisuuden hyvää kehää edistäviä käytäntöjä ja työmuotoja kristillisissä auttamisjärjestöissä.

- Yhteisöllisyys, mielekäs tekeminen
- Päiväkeskukset
- Vertaistuki, vapaaehtoistoiminta
- Työtoiminta
- Sosiaalisten suhteiden vahvistaminen ja työstäminen, esim. katkenneet perhesuhteet

Osallisuus yhteisössä

- Tuettu ja asteittainen siirtymä itsenäiseen elämään
- Sivistävä työ, kansalaisuus ja kansalaistaitojen harjoittelu
- Osallistuminen ja vaikuttaminen kansalaisena
- Esim. kokemusasiantuntijuus tai autettavasta auttajaksi siirtyminen

Osallisuus yhteiskunnassa

Osallisuus omassa elämässä

- Dialoginen, arvostava kohtaaminen, rinnalla eläminen
- Ohjaus, keskustelutuki, kuntouttava toiminta
- Identiteettityön tukeminen ja tulevaisuuden odotushorisontin laajentaminen

Ihmisarvot

- Hyväksikäyttötilanteiden ja heitteillejätön estäminen
- Turvataan pääsy hoitoon tai tarpeen mukaisiin palveluihin
- Ehdoton hyväksyntä ja toivon ylläpitäminen

Kuvio 5 (s. 33) konkretisoi vielä osallisuuden hyvää kehää edistäviä arkisia käytäntöjä ja työmuotoja, joita kuhunkin sen vaiheeseen liittyy ja joita on tämän artikkelin asiakastapausten esittelyissä eri luvuissa kuvattu.

Kuten Reijo Väärälä (2014) toteaa, julkisen hyvinvointi- ja sosiaalipolitiikan tarkastelussa sivistys, koulutus, osaamisen edistäminen ja muut inhimilliseen suorituskyykyyn liittyvät tekijät jäävät helposti unohduksiin. Taloudellisten resursien tasa-arvoinen jakaminen ja yhdenvertaisten palveluiden turvaaminen eivät riitä yhteiskunnalliseen osallisuuteen ja täysipainoiseen kansalaisuuteen, vaan eriarvoisuutta on välttämättä lievitettävä myös edistämällä ihmisten valmiuksia hyödyntää yhteiskunnan tarjoamia ”mahdollisuusrakenteita”.²³

Keskeinen kansalaisyhteiskunnan ja järjestöjen inhimillisiä kasvuprosesseja, toimintakykyä ja yhteiskunnallista osallisuutta edistävä strategia onkin ihmisten sivistäminen, valtaistaminen ja voimauttaminen.²⁴ Kansalaisvalmiuksien ja -taitojen tuottamista ei myöskään tule nähdä kapeasti muodolliseen koulutukseen ja avoimille työmarkkinoille valmentamisena. Kristillisten auttamisjärjestöjen monipuoliset työmuodot ja käytännöt muodostavat hyvän pohjan kansalaisvalmiuksia tukevalle työlle. Nopeasti muuttuva yhteiskunta ja vaikeissa tilanteissa elävien kansalaisten etu vaatii työmuotojen jatkuvaa kehittämistä.

Tässä julkaisussa esitellyt tarinat ja aineistoesimerkit kuvaavat tukea, valmennusta ja kannustamista, jolla autetaan ihmistä muuttamaan omaa ajatteluaan, minäkuvaansa ja käytöstään. Kun ihmisen valmiuksia arvostaa itseään tuetaan riittävästi ja ehdoitta, voi yksilössä alkaa rakentua kunnioitus myös muiden ihmisten arvoa ja elämän ainutlaatuisuutta kohtaan. Tästä näkökulmasta myös pitkäjänteisen muutostyön tukemista voidaan pitää syrjäytymiskierteitä ennaltaehkäisevinä ja katkaisevina ihmisarvotekoina.

23) Björklund & Sarlio-Siintola 2010, 37.

24) Niemelä 2011; 2014.

Kirjallisuus

- Björklund, Liisa & Sarlio-Siintola, Sari** (2010): Inhimilliset toimintavalmiudet suomalaisessa hyvinvointipolitiikassa. Teoksessa Heikki Hiilamo & Juho Saari (toim.) Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaalisiin mahdollisuuksiin. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Bourdieu, Pierre** (2005): Habitus. Teoksessa Jean Hillier & Emma Rooksby (toim.) Habitus: A Sense of Place. Aldershot, Hampshire: Ashgate.
- Helminen, Jari** (2013): Päämääränä sosiaalialan ammattilaisuus. Sosiaali-ohjaajien näkemyksiä ammattialasta. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Acta Universitatis Lapponiensis 260.
- Hokkanen, Liisa** (2014): Asiakaskansalaisen toimijuus sosiaalityöllisessä asianajotyössä. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere: Vastapaino.
- Huotari, Tiina & Pyykkönen, Miikka & Pättiniemi, Pekka** (2008): Sosiaalisen ja taloudellisen välimaastossa. Tutkimusnäkökulmia suomalaiseen sosiaaliseen yritykseen. Helsinki: STKL.
- Ilmonen, Kaj** (2000): Sosiaalinen pääoma: käsite ja sen ongelmallisuus. Teoksessa Kaj Ilmonen (toim.) Sosiaalinen pääoma ja luottamus. Jyväskylä: SoPhi.
- Julkunen, Raija & Niemi, Riikka** (2002): Mihin luotamme, kun luotamme hyvinvointivaltioon? Teoksessa Petri Ruuskanen (toim.) Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Juntunen, Asta** (toim. 2012): Lähipalveluita kaikille – totta vai tarua? Helsinki: Sini-nauhaliitto.
- Jämsen, Arja & Pyykkönen, Anne** (toim. 2014): Osallisuuden jäljillä. Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry.
- Kanerva, Eva** (2011): **Onko elämällä väliä? Puhutaan elämän tarkoituksesta.** Helsinki: PS-kustannus.
- Kivelä, Päivi** (2012): Oman paikan taju. Keski-ikäiset perheenäidit paikallisilla kentillä. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 454.
- Kivelä, Päivi** (2014): Syrjässä syrjäytyneet. Pelon sosiaalipolitiikka ja verkostoyhteistyön mahdollisuudet maaseudulla. Helsinki: Sininauha-julkaisut.
- Kivelä, Päivi** (2015): Miten tulevaisuuden palvelujärjestelmä kohtaa ihmisen? Kristillisen päihdejärjestön auttamistyö osana paikallista hyvinvointipolitiikkaa. Helsinki: Sininauha-julkaisut.
- Kortteinen, Matti & Tuomikoski, Hannu** (1998): Työtön. Tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä. Helsinki: Hanki ja Jää.
- Lund, Pekka** (2015): Kuntouttava ote. Teoksessa Lund, Hostikka, Hänninen & Laapio: Aatteena auttaminen. Helsinki: Sininauha-julkaisut.
- Niemelä, Jorma** (2014): Hyvinvointistrategiat ja miten niitä toteutetaan. Teoksessa Ulla Salonen-Soulié (toim.) Kunnallisen sosiaalipolitiikan tila ja tulevaisuus. Helsinki: Huoltaja-säätiö.
- Närhi, Kati & Kokkonen, Tuomo & Matthies, Aila-Leena** (2014): Asiakkaiden osallisuus ja työntekijöiden harkintavalta palvelujärjestelmässä. Janus 3/2014.

Rouvinen-Wilenius, Päivi (2014): Kohti osallisuutta – mikä estää, mikä mahdollistaa. Teoksessa Arja Jämsen & Anne Pyykkönen (toim.) Osallisuuden jäljillä. Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry.

Saari, Juho (2015): Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Helsinki: Gaudeamus.

Salonen, Anna (2011): Kristillisen päihdetyön asiakkaat. Kristillisen päihdetyön barometri 2011. Helsinki: Sininauhaliitto.

Savolainen, Miina (2006): Maailman ihanin tyttö. Helsinki: Blink Entertainment.

Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 18.6.2015, luettavissa osoitteessa:
http://stm.fi/documents/1271139/1408010/Sosiaalihuoltolaki_soveltamisopas.pdf.

Stenlund, Mari (2014): Psykoottiset harhaluulot uskonnon- ja mielipiteenvapauden haasteena. Niin & Näin. Filosofinen aikakauslehti nro 83, talvi 4/2014.

Särkelä-Kurko, Mona (2014): Osallisuuden eriarvoisuus ja eriarvoistuminen. Teoksessa Arja Jämsen & Anne Pyykkönen (toim. 2014) Osallisuuden jäljillä. Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry.

Tedre, Silva & Pulkkinen, Anneli (2010): Palvelu, johon köyhyys tiivistyy. Tutkimus kristillisen päihdetyön päiväkesuksista. Diakonian tutkimus 2.

Väärälä, Reijo (2014): Sosiaalinen kaupunkien strategioissa. Teoksessa Ulla Salonen-Soulié (toim.) Kunnallisen sosiaalipolitiikan tila ja tulevaisuus. Helsinki: Huoltaja-säätiö.

Tutkija, YTT Päivi Kivelä tarkastelee Sininauhaliiton jäsenyhteisöjen työtä erityisen tuen tarpeessa olevien päihde- ja mielenterveysongelmaisten ihmisarvoisen elämän ja yhteiskunnallisen osallisuuden mahdollistamiseksi. Hän kuvaa järjestöjen tekemän kristillisen auttamistyön sisältöjä ja taustaa empiiristen aineistojen sekä sosiologisten käsitteiden avulla.

Kristillisen auttamistyön kokonaisvaltaisen työtteen avaamiseksi esitellään käsitteet *ihmisarvoteko ja identiteettityö*, jotka ammatillisina käytäntöinä perustuvat kristillisen arvopohjaan ja ihmiskäsitykseen. Ihmisarvotekot ovat välttämätöntä hoiva- ja huolenpityötä, jota vaaditaan kaikkein vaikeimmissa tilanteissa olevien ihmisten heitteille jäämisen ja hyväksikäytön estämiseksi. Niiden avulla auttajan ja autettavan välille voi muodostua luottamussuhde, joka on välttämätön ensiaskel kuntoutumisen, toimijuuden vahvistamisen ja osallisuuden edistämisen polulla.

Ihmisarvotekot edellyttävät arvostavan kohtaamisen eetosta, eli ihmisen varauksettomasti ja ehdoitta hyväksyvää työtettä. Ihmisarvotekojen eettinen lähtökohta on, että jokainen ihminen ansaitsee tukea tai huolenpitoa käytöksestään huolimatta.

Teksti on julkaistu ensimmäisen kerran 2016 Sininauhaliiton kustantamassa 80-vuotisjuhlaulkaisussa *Anna meidän nähdä*.